

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN
VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

TOSHKENT DAVLAT IQTISODIYOT UNIVERSITETI

**Qo‘lyozma huquqi asosida
UDK**

SHUKUROVA SULTANA SAIDSULTANOVNA

**TEMIR YUL TRANSPORTIDA YUK TASHISH BO‘YICHA
DAROMADLAR VA HARAJATLAR TAHLILINI TAKOMILLASHTIRISH**

08.00.08 – “Buxgalteriya hisobi, audit va iqtisodiy tahlil” ixtisosligi

**Iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) ilmiy darajasini olish
uchun yozilgan**

DISSERTATSIYA

**Ilmiy rahbar: Babaxalov Narbo‘ta Eshnazarovich
iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent**

Toshkent – 2025

MUNDARIJA

	KIRISH	3
I-BOB.	TEMIR YO‘L TRANSPORTIDA YUK TASHISH BO‘YICHA DAROMADLAR VA HARAJATLAR TAHLILINING NAZARIY-USLUBIY ASOSLARI	11
1.1.	Temir yo‘l transportida yuk tashish bo‘yicha daromadlar va harajatlarning iqtisodiy mohiyati va turkumlanishi	11
1.2.	Temir yo‘l transportida yuk tashish tariflarining tahlili	18
1.3.	Daromadlar va harajatlarni tahlili bo‘yicha xorijiy tajribalar va ulardan foydalanish imkoniyatlari tahlili Birinchi bob bo‘yicha xulosa.....	27
II-BOB.	«O‘ZBEKISTON TEMIR YULLARI» AJDA YUK TASHISH BO‘YICHA DAROMADLAR VA HARAJATLARINING HOZIRGI HOLATI TAHLILI	45
2.1.	“O‘zbekiston temir yullari” AJda yuk tashish daromad va harajatlarning ekspress tahlili	45
2.2.	“O‘zbekiston temir yullari” AJda yuk tashish daromad va harajatlarning retrospektiv tahlili	52
2.3.	“O‘zbekiston temir yullari” AJda yuk tashish daromad va harajatlarning perspektiv tahlili Ikkinchi bob bo‘yicha xulosa.....	57
III-BOB	TEMIR YO‘L TRANSPORTIDA YUK TASHISH BO‘YICHA DAROMADLAR VA HARAJATLAR TAHLILINI TAKOMILLASHTIRISH	65
3.1.	Temir yo‘l transportida daromadlar va harajatlarni baholash mezonlari va panel ma’lumotlar tahlili	65
3.2.	Temir yo‘l transporti korxonalarida zarasizlik nuqtasining tahlilining samaradorlik ko‘rsatkichiga ta’siri.....	86
3.3.	Temir yo‘l transportida daromadlar va harajatlarning ekonometrik modellashtirilishi va prognozlashtirish istiqbollari..... Uchinchi bob bo‘yicha xulosa.....	93
	XULOSA	118
	FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR	125

KIRISH (falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi annotatsiyasi)

Dissertatsiya mavzusining dolzarbligi va zarurligi. Dunyoda aholi sonining o'sib borishi, resurslarning cheklanganligi ko'plab global muammolarni, xususan temir yo'l korxonlarida ham bir qancha muammolarni keltirib chiqarmoqda. Hozirgi kunda dunyoning ko'plab davlatlarida temir yo'l tarmoqlarini modernizatsiya qilish, yangi yuqori tezlikdagi poyezdlar harakatini tashkil etish va logistika imkoniyatlarini kengaytirish borasida ishlar olib borilmoqda.

Zamonaviy iqtisodiy infratuzilmaning eng muhim vazifasi jamiyatning barcha sohalarining bir maromda ishlashini ta'minlash, ishlab chiqarish va umuman iqtisodiyotni rivojlantirish uchun shart-sharoitlar yaratishdan iborat. Shu bilan birga, transport, ayniqsa, temir yo'l transporti O'zbekiston sanoat va ijtimoiy infratuzilmasining asosiy tarkibiy qismi vazifasini o'taydi. Temir yo'l transport tashkilotlari yuklarni va yo'lovchilarni tashish, ularni saqlash, turli yuklarni yuklash va tushirish, kerakli vagonlarni ta'mirlash, ularni tozalash va poyezdga qo'shish, umuman transport jarayonini ta'minlaydi. Ushbu jarayonni umumiy boshqarish va operativ boshqarish hozirgi kunda "O'zbekiston temir yo'llari" AJ tomonidan amalga oshirilmoqda.

Yangi O'zbekistonning 2022-2026-yillarga mo'ljallangan taraqqiyot strategiyasiga muvofiq iqtisodiyotning muhim tarmoqlaridan biri hisoblangan temir yo'l korxonalariga yo'naltirilayotgan xorijiy investitsiyalarning samaradorligini oshirishga e'tibor qaratilmoqda. Mamlakatimizda temir yo'l transporti korxonalarining infratuzilmasini rivojlantirish va innovatsion texnologiyalarni joriy etish hisobiga raqobatbardoshlikning ilmiy asoslarini yaratish talab etilmoqda¹. Shu jihatdan, xorijiy tajribalar asosida temir yo'l korxonalari hisobi va audutining tashkiliy-uslubiy asoslarini takomillashtirish bugungi kunning dolzarb masalalaridan hisoblanadi.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 10 октябрдаги "Ўзбекистон Республикаси темир йўл транспорти соҳасини тубдан ислоҳ qilish

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF-60-son farmoni.<https://lex.uz/docs/5841063>